

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาปารมิตาในทฤษฎีปรัชญาหลังนวยุค สายกลาง
The development of quality of life in accordance to the Prajnaparamita
in the moderate Postmodern Philosophy

บรรพดี รำพึงนิตย์, รวิช ตาแก้ว และ กิรติ บุญเจือ

Bhanpatee Rumpuengnit, Ravich Takaew and Kirti Bunchua

สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Philosophy and Ethics Graduate School of Suan Sunandha Rajabhat University

Email: bhanpateerumpuengnitb@gmail.com

Received: 2020-10-19; Revised: 2020-12-02; Accepted: 2020-12-07

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักปรัชญาปารมิตาในทฤษฎีปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความเป็นจริง ผลการวิจัยพบว่า หลักปรัชญาปารมิตามีเป้าหมายในการยกระดับจิตเพื่อเข้าสู่สุญญตาหรือความว่าง พระสูตรมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติศรัทธาเข้าไปปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง การละความยึดมั่นถือมั่นทำให้มีปัญญาพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล เมื่อเกิดความเข้าใจก็จะสามารถนำปัญญาที่เกิดขึ้นมาพัฒนาคุณภาพจิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ เมื่อจิตดีมีกำลัง ใจกายก็จะดีตามไปด้วย ทำให้ใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขด้วยปัญญา สอดคล้องกับหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่ส่งเสริมให้ใช้ปัญญาพิจารณาทุกปัญหาด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ สำหรับผู้ที่ไม่มีความเชื่อเรื่องโลกหน้า เรื่องจิต ก็สามารถใช้หลักปรัชญานี้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อพบกับความสุขแท้ ด้วยการใช้หลัก 3 กล้า คือ กล้าเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ และพลัง 4 คือ พลังสร้างสรรค์ พลังร่วมมือ พลังปรับตัว และพลังแสวงหา ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจึงเป็นปรัชญาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางกายและจิต ที่ตอบสนองต่อปรัชญาปารมิตาในระดับขั้นเบื้องต้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาสัจยชาติญาณปัญญา ส่วนปรัชญาปารมิตามีเป้าหมายในระดับสูงเพื่อยกระดับจิตใจเข้าสู่สุญญตา

คำสำคัญ : ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง, ปรัชญาปารมิตา, คุณภาพชีวิต

Abstract

This research aimed to study the Prajnaparamita sutra in the paradigm of moderate postmodern philosophy for the principle to develop the quality of life according to reality. The research showed that the Prajnaparamita aims to raise the mind to enter the Thaana or emptiness. Sutra focuses on the devotees to practice and achieve real understanding. A lack of adherence leads to wise consideration. When it comes to understanding, the wisdom that arises can be used to improve mental quality and quality of life. When a good mind has strength The body will be good as well. Makes living a normal life with wisdom It is consistent with the post-medieval philosophy that encourages the use of wisdom to consider every problem by using judgment. For those who do not have a belief in the next world and mind, this philosophy can be used to improve the quality of life to find true happiness. With the use of 3 principles: dare to face Courage to assess practice And daring to act with responsibility and power 4: creative power, collaboration, adaptation, and seeking power The post-medieval philosophy, therefore, aims to improve the quality of life both physically and mentally. That responds to the Prajnaparamita at the initial level to improve the quality of life. Develop intuition The Prajnaparamita has a high-level goal of raising the mind into the Sujata.

Keywords: Moderate Postmodern Philosophy, the prajnaparamita, Quality of life.

บทนำ

โลกในปัจจุบันมีการพัฒนาทางวัตถุอย่างรวดเร็วด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยมุ่งเน้นช่วยให้ผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สะดวกสบายมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน แต่ก็ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงไม่ทันอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม ผลที่ตามมาคือ ความทุกข์ อันเกิดจากความขัดแย้งกันระหว่างวิถีชีวิตกับความเป็นอยู่ จนเกิดความตกต่ำทางคุณธรรมและจริยธรรม ปัญหาเหล่านี้มีปรากฏทางสื่อต่าง ๆ ทุกวัน และมีแนวโน้มของความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ผู้คนง่ายต่อการเกิดความเครียดและภาวะซึมเศร้า สภาพสังคมในปัจจุบันมีแต่การแก่งแย่งแข่งขัน การทำลายซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นหนึ่งในหน้าที่การงาน การสร้างฐานะ การพยายามเป็นที่ยอมรับของสังคม หากจิตใจตกต่ำก็จะไม่สามารถเอาตัวรอดจากกระแสความคิดเหล่านี้ได้ แต่ถ้าบุคคลใดมีจิตใจที่เข้มแข็งยอมผ่านพ้นทุกปัญหาไปได้ ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีสติมีวิจารณ์ญาณ ผู้มีปัญญาจึงมุ่งแสวงหาแนวทางรับมือความเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งทางกายและทางจิตวิญญาณ โดยมีทรรศนะว่า การป้องกันไว้ก่อน ดีกว่าแก้ไขภายหลัง จึงสนใจประเด็นไปที่การพัฒนาทุกมิติและครอบคลุมถึงมิติทางจิตวิญญาณ

การพัฒนาทางจิตวิญญาณ เป็นการพัฒนาศักยภาพที่สำคัญที่สุดเพราะบุคคลผู้มีพัฒนาการทางจิตเป็นผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีชีวิตที่เป็นสุข ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็มีแต่ความสงบ เยือกเย็น ไม่สร้างปัญหาเพราะเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีเหตุมีผล สุขุม ยอมรับได้กับความเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งยอมอุทิศตนเป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมได้อย่างยอดเยี่ยม พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์ช่วยนำพาพัฒนาสังคมไปสู่ความสุข สร้างความสามัคคีกลมเกลียวปรองดองให้เกิดขึ้น (พระพรหมบัณฑิต, 2561) ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพจิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็น หน้าที่หลักที่มนุษย์สมควรกระทำและควรเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต การพัฒนาจิตจะสามารถทำให้มนุษย์พบสุขแท้ตามความเป็นจริง

การพัฒนาจิตตามแนวพุทธศาสนา เป็นการเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี มีคุณภาพของชีวิต พุทธศาสนานำการปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ มีความสุข สุขมีความสำคัญมากในการปฏิบัติธรรม อาจกล่าวได้ว่า พุทธจริยธรรมมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติเรียนรู้และปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสุขกายและความสบายใจ ในขั้นต้นคือการทำความดีละเว้นความชั่ว การทำกรรมดีทั่ว ๆ ไปจึงเรียกว่า “บุญ” พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข” ในขั้นสูงขึ้นไปคือการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือการเจริญภาวนา สุขเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดสมาธิ ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น” จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาที่เป็นบรมสุขหรือโพธิ์ก็บรรลุได้ด้วยความสุข หรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุข มิใช่บรรลุด้วยข้อปฏิบัติที่มีทุกข์หรือก่อให้เกิดทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552) ดังนั้น การฝึกจิตก็เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสนา เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทัน แสวงหาแนวทางที่ยั่งยืนด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างไม่ยึดติด การรู้จักยับยั้งความต้องการของตนให้อยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอดี ใช้ความรู้และสติปัญญาของตนในทางสร้างสรรค์ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนให้โทษ นับเป็นการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังนั้น การฝึกให้เกิดสมาธิจึงเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเองให้มีปัญญารู้ตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิด ความเป็นมาและปัญหาดังที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้า “ปรัชญาปารมิตาหุทัยสูตร” ด้วยเชื่อว่าพระสูตรนี้จะสามารถให้แนวคิด ให้แนวทางปฏิบัติ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ลดความสับสนในจิตใจ สร้างความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้น ทำให้มีปัญญาคิดวิเคราะห์แยกแยะได้อย่างมีวิจารณ์ญาณ สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข และยังก่อให้เกิดความก้าวหน้าในทางธรรมได้ นับเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาปารมิตาที่สอดคล้องกับปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง และนำความรู้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทบทวนวรรณกรรม

1. ปรัชญากระบวนทรรศน์หลังนวยุค (Post-Modern Philosophy) เป็นกระแสที่ไม่หนีขอบเขตเริ่มต้นชัดเจนแต่เป็นการปรับท่าทีต่อการใช้ปรัชญา โดยชี้ว่าปัญหาใหญ่ของโลก เช่น สงครามโลกล้วนเกิดจากความยึดมั่นถือมั่น (attachment) ของผู้ถือปรัชญายุคก่อนหน้าทั้งสิ้น การค้นหาความเป็นจริงตามแนวคิดทางอภิปรัชญาที่เกิดขึ้นตามแนวคิดกระบวนทรรศน์หลังนวยุค เกิดจากการต่อต้านแนวทางวิทยาศาสตร์ และกระบวนทางสังคมที่เรียกว่านวยุคภาพ ปรัชญามองว่าความรุนแรงของสงครามเกิดจากการพัฒนาวิทยาศาสตร์ตามปรัชญาสมัยใหม่ (modern philosophy) ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเป็นกระแสดิที่มุ่งเน้นความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย สามารถอ่านความคิดของผู้อื่นได้มากขึ้น ร่วมมือกับผู้อื่นได้โดยไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนกัน สามารถยืดหยุ่นเพื่อให้มีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดได้โดยไม่ยึดติด ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าความคิดของตนนั้นถูกต้องแต่เพียงฝ่ายเดียว กระแสดิของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางไม่เน้นการรู้ทุกอย่างตั้งแต่ให้ใช้ปัญญาในการย้อนอ่านใหม่หมดไม่ลดละอะไรเลย จากนั้นให้อ่านทำความเข้าใจพิจารณาอย่างมีวิจารณ์ญาณ เพื่อเก็บสิ่งที่แน่ใจว่าจะสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตและเข้าถึงความเป็นจริงความสุขที่แท้จริงได้วิธีทางที่จะทำให้เกิดความสันติสุขได้นั้นต้องไม่มีการยึดมั่นถือมั่น (กิริติ บุญเจือ, 2545ก, หน้า 197) ได้กล่าวไว้ว่า การยึดมั่นถือมั่นเป็นเหตุให้เกิดการแบ่งแยก การแบ่งแยกเป็นเหตุให้เกิดการแข่งขัน การแข่งขันเป็นเหตุให้เกิดความไม่ไว้วางใจกัน ความไม่ไว้วางใจกันเป็นเหตุให้เกิดการทำลายกัน แนวทางที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนคือ ควรหันหน้ามาปรึกษาหารือกันให้รอบคอบ และเปิดโอกาสให้พิจารณารับส่วนดีจากทุกส่วนทุกทางสามารถร่วมมือกันได้โดยไม่ต้องคิดเหมือนกัน สร้างบรรยากาศเอกภาพในความหลากหลาย ช่วยเสริมกัน

และกันโดยความไม่ยึดมั่นถือมั่นนำไปสู่การแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบนำไปสู่การส่งเสริมกัน การส่งเสริมกันนำไปสู่ความไว้วางใจกัน ความไว้วางใจกันนำไปสู่ความร่วมมือกัน ความร่วมมือกันนำไปสู่สันติภาพ ดังนั้น แนวทางการสร้างกระบวนการคนใหม่ที่น่าจะเป็นแนวทางที่ส่งเสริมสันติสุขของโลกได้ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากความรู้ได้อย่างถูกต้องที่สุดในแนวทางการแสวงหาความรู้ของปรัชญา

2. ปรัชญาปารมิตา เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พุทธศาสนาชื่อ “ปรัชญาปารมิตาสูต” พระสูตรพูดถึงการเจริญปัญญาบารมีโดยเน้นเรื่องการบรรลุญาณธรรมชนะด้วยปัญญาญาณอันลึกซึ้ง ชาวพุทธเรียกว่าความว่างหรือสุญญตา ธรรมบรรยายขององค์ทะไลลามะและจากอรรถกถาที่เบตที่เขียนขึ้นในศตวรรษที่ 15 ได้ อธิบายพระสูตรนี้ว่าคัมภีร์มีนัยยะแฝงเป็นเรื่องราวของการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ที่นำไปสู่การตรัสรู้สำหรับผู้ที่ตั้งปณิธานปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ หัวใจของปรัชญาปารมิตาคือความกรุณาและปัญญาที่ผสมผสานกันอย่างแนบแน่น (องค์ทะไลลามะ, 2559) พุทธจริยศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ หลักโพธิจิต หลักมหายาน ล้วนมีรากฐานมาจากปรัชญาปารมิตา สารสำคัญของจริยธรรมของปรัชญาปารมิตาคือสภาพสุญญตา ในความว่างจะไม่มีความเห็นแก่ตัวหลงเหลืออยู่ เป็นความเต็มบริบูรณ์ด้วยปัญญา ในภาวะเช่นนี้ความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่นก็จะมีอีก มีแต่ความเมตตาสงสารในสัตว์ทั้งหลาย เพราะมีความเข้าใจในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงว่าอยู่ในสภาพสุญญตา ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาได้อีก คำสอนในปรัชญาปารมิตาหทัยสูตรนำไปสู่ความกรุณาและเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย ด้วยความต้องการสร้างความรักแบบพระโพธิสัตว์ให้มีในตัวตนที่เห็นแก่ตัวไม่หลงเหลืออยู่ ความสมบูรณ์ทางจริยธรรมจะบังเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยหลักปรัชญาปารมิตา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปรัชญาที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับปรัชญาปารมิตาหทัยสูตร และปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพจิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
3. นำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงและวิเคราะห์เพื่อแยกแยะประเด็น
4. นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เข้าสู่ประเด็นการศึกษาวิจัย
5. ประมวลผลการศึกษาเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์การวิจัย
6. ประเมินคุณค่างานวิจัยเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต

ผลการวิจัย

ปรัชญาปารมิตาหทัยสูตร (Prajnaparamita hrdaya heart sutra) หรือ "พระสูตรอันเป็นหัวใจแห่งปัญญาบารมี" ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า "หทัยสูตร" (The Heart sutra) พระสูตรนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นพระสูตรที่มีผู้รู้จักและเป็นนิยมที่สุดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น เซน ต้นตระกูล และวัชรญาณ จัดอยู่ในหมวดปรัชญาปารมิตาของพระไตรปิฎกฝ่ายมหายานและถือเป็นพระสูตรที่โดดเด่นที่สุดในหมวดนี้ เช่นเดียวกับวัชรเจติกปรัชญาปารมิตา ปรัชญาปารมิตากล่าวถึงความแปรเปลี่ยนและความหลุดพ้นด้วยการไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยการใช้ปัญญาพิจารณา ในเนื้อความของพระสูตรพรรณนาถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิตเตศวรที่บำเพ็ญวิปัสณาจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งในความว่าง และได้สนทนากับพระสารีบุตรบนยอดเขาคิสมภูฏว่า “รูปคือความว่างเปล่า ความว่างเปล่าคือรูป รูปไม่อื่นไปจากความว่างเปล่า ความว่างเปล่าก็ไม่อื่นไปจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ว่างเปล่า” จากบทสนทนานี้ หากมองอย่างผิวเผินอาจจะเหมือนว่า ในความว่างนั้นคือการดับสูญ ไม่มีสิ่งใดหลงเหลืออยู่เลย แต่แท้จริงนั้น ความว่างที่พระอวโลกิตเตศวรกล่าวถึง คือ ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูป และนาม ปรัชญาปารมิตาแสดงให้เห็นถึงการใช้อนุญาพิจารณาความจริงแท้ที่มีอยู่เบื้องหลังสรรพสิ่ง มนุษย์มีความสับสนเพราะไม่รู้จักตัวเองอย่างชัดเจนว่าประกอบไปด้วย “ตัวปลอม” และ “ตัวจริง” ตัวปลอมคือรูป

กายสังขารที่พ่อแม่ให้กำเนิดมา ถึงวันหนึ่งก็จะเปลี่ยนแปลงเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ไปตามกาลเวลาเป็นวัฏจักร แต่สิ่งที่ไม่สูญสลายหายไปคือจิตวิญญาณ ไม่ได้สลายไปตามธาตุตามสังขาร แต่จะหมุนวนไปตามเหตุปัจจัยตามกฎแห่งกรรมหรือกฎสงสาร นี่คือตัวจริงที่มนุษย์ส่วนใหญ่มองข้ามไป และเมื่อยึดมั่นถือมั่นในตัวปลอมว่าเป็นสิ่งที่จริง จึงปฏิบัติตัวผิด ๆ ทำให้ต้องวนเวียนเกิดตายไม่รู้จักจบสิ้น แต่หากมนุษย์ได้เข้าใจถึงความว่างที่แท้จริง เมื่อหมดความยึดมั่นจะรู้ว่าไม่มีสิ่งใดจริง แม้แต่รูปและนามของตนเองก็ไม่มีอยู่จริง มีเพียงความว่างเปล่าเท่านั้นที่คงอยู่ (ทุกสรรพสิ่งแปรเปลี่ยน) มนุษย์ก็จะรู้จักถล่นปล่อยวาง และมุ่งมั่นทำความดี

“ปรัชญาปารมิตา” คือ ปัญญาที่พาให้มนุษย์ข้ามพ้นไปจากทะเลแห่งสังสารวัฏ หมายถึง เมื่อเข้าใจในหลักปรัชญานี้จะสามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เพราะพิจารณาเห็นสภาวะที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง สามารถแยกสังขตธรรมและอสังขตธรรมออกจากกัน ปัญญาที่ทำให้เวไนยสัตว์เข้าสู่ภาวะตรัสรู้มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะถือกำเนิดมาจากฐานะแตกต่างกันอย่างไรก็มีปัญญาเท่าเทียมกัน แต่เป็นเพราะมีอวิชชาครอบงำจิตใจจึงมองไม่เห็นปัญญาดด้วยตัวเอง ต้องเสาะแสวงหาคำแนะนำ ตักเตือนจากผู้อื่น ซึ่งการจะเข้าถึงปัญญานี้ต้องปฏิบัติด้วยใจ จะท่องสูตรนี้หรือไม่ ไม่ใช่ข้อสำคัญ การท่องพระสูตรเฉย ๆ โดยไม่ลงมือปฏิบัติก็จะให้แต่ความเข้าใจในตัวบทเท่านั้น คนที่ชอบสวดมนต์ไม่ว่าจะเป็นบทใดโดยมากไม่มีความหมายของมนต์ การปฏิบัติก็จะให้ผลเป็นสมาธิขั้นต้น คือจิตใจจดจ่ออยู่กับบทสวดมนต์ แต่ผู้ที่รู้ความหมายของมนต์แล้วนำไปปฏิบัติจึงจะได้ผลจริงตามมนต์นั้น ปรัชญาปารมิตาหลุดพ้นสูตรปฏิเสธความมีอยู่ของตัวตนที่เที่ยงแท้ของทุกสิ่งโดยไม่มีข้อยกเว้น ปฏิเสธสภาวะของขันธห้า แม้การบรรลุและไม่บรรลุธรรมก็ไม่มีอยู่ เพราะเมื่อไม่มีตัวเราแล้วใครที่จะเป็นผู้บรรลุธรรม ผู้ถือครองรูปขันธและนามขันธไร้สภาวะ สิ่งที่ถูกถือครองก็ย่อมหมดไป ท้ายที่สุดซึ่งเป็นจุดสำคัญก็คือแม้แต่ความว่างเองก็ย่อมไม่มี เมื่อมองเห็นความไม่แตกต่างกันในทุกสิ่งว่าเรา เขา ไม่มีอยู่จริงก็เกิดความปล่อยวาง ไม่ยึดถือก็ไม่หวงแหน ไม่หวงไม่เห็นแก่ตัวก็มีความเมตตากรุณาเกิดขึ้นในจิตใจ การจะปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระทางจิตวิญญาณ จะทำได้ก็ต่อเมื่อเลิกมองโลกและตนเองอย่างยึดมั่นถือมั่น เมื่อไม่ยึดถือก็จะทำให้เปิดใจกว้างยอมรับสิ่งรอบตัวได้อย่างไม่มีอคติ และพิจารณาทุกสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจ ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ดี หลักคิดจากปรัชญาปารมิตานี้จึงเป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตนตามแนวพระโพธิสัตว์นิยมนับปฏิบัติตามกันมาก

เมื่อมองในประเด็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านปรัชญาปารมิตาพบว่า เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักคิดนี้ คือ การพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีปัญญาพิจารณาทุกสิ่งตามความเป็นจริง มีจิตใจเมตตากรุณาด้วยการไม่ยึดมั่นถือมั่น และจะเข้าถึงความหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ในที่สุด แต่เป็นการหลุดพ้นที่ไม่ยึดถือเพื่ออยู่ทำงานช่วยเหลือสรรพสัตว์ หลักการละวางความยึดมั่นถือมั่นในปรัชญาปารมิตา ตรงกับแนวคิดของหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางในเรื่องของการเปิดใจกว้างยอมรับข้อมูลที่หลากหลาย ยืดหยุ่น โดยไม่ยึดติด ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง (moderate postmodern philosophy) เป็นกระแสดคิดที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นให้เกิดการดูแลและพัฒนาตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (critical mind) ด้วยความสนใจใฝ่รู้ และแสวงหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจเหตุผลและความเป็นจริงของชีวิต โดยไม่สนับสนุนให้ปักใจเชื่อข้อมูลที่ได้รับฟังมาทันทีหากยังไม่ได้รับการยืนยันจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

หลักการของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น

1. ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เชื่อ หมายถึง การวางท่าทีด้วยใจที่เป็นกลาง ไม่มีอคติ ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งที่ตนเชื่อเท่านั้นถูกต้องทั้งหมด ควรเปิดโอกาสให้ตั้งข้อสงสัยเพื่อที่จะได้ทำการพิสูจน์ และเมื่อได้คำตอบแล้วก็นำมาพิจารณาว่าสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างไร
2. ย้อนอ่านใหม่หมดไม่ลดอะไรเลย หมายถึง การเปิดใจกว้างเพื่อย้อนอ่านความคิดของมนุษย์ทั้งโลกในทุกวัฒนธรรมทุกลัทธิความเชื่อ (reread all, reject non) เพื่อเลือกประเด็นที่น่าสนใจมาคิดใหม่เพื่อการนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

3. แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง หมายถึง การแสวงหาความร่วมมือกันของทุก ๆ ฝ่ายที่จะหันหน้าเข้าหากัน โดยใช้วิธีเสวนา (dialogue) เปิดโอกาสให้พิจารณาข้อดีจากทุกทาง เพื่อนำมาปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสงวนจุดต่างในสิ่งที่เห็นต่างกัน

นอกจากนี้ ให้ยึดหลัก 3 กล้า คือ กล้าเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ รวมทั้งใช้แนวคิดพลัง 4 ได้แก่ 1) พลังสร้างสรรค์หรือการสร้างสรรค์ (Creativity) คือ การคิดหรือทำสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน 2) พลังปรับตัวหรือการปรับตัว (Adaptivity) คือ การดัดแปลง การประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่า มีคุณประโยชน์ 3) พลังร่วมมือหรือการร่วมมือ (Collaboration) เป็นการประสานความร่วมมือ หรือการมีส่วนร่วม (participation) 4) พลังแสวงหาหรือการแสวงหา (Requisitivity) เป็นศักยภาพทางปัญญาที่สามารถคิดค้นสิ่งที่ยากมาเติมเต็มให้กับชีวิต พลังแห่งการแสวงหานี้ นอกจากจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ยังมีศักยภาพทำให้เข้าใจถึงโลกหน้าด้วยการหยั่งรู้อีกด้วย กิริติ บุญเจือ กล่าวว่า “ปัญญาของมนุษย์มีศักยภาพที่จะคิดเข้าใจถึงโลกหน้าด้วย จึงไม่ควรละเลย เพราะเพิ่มคุณภาพความสุขแก่ผู้แสวงหาอย่างถูกต้อง” (กิริติ บุญเจือ, 2556, หน้า 72)

การแสวงหาความสุขทางกายและทางใจที่จะนำไปสู่ความสุขแท้ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐาน มุมมอง ระบบคิดหรือกระบวนทรรศน์ของแต่ละบุคคล ปรัชญาหลังนวยกนิยมสายกลางเชื่อว่า มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานมาจากความเข้าใจที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ การศึกษาอบรม การลงมือปฏิบัติและความเชื่อมั่นในปัญญาของแต่ละบุคคล สิ่งที่จะทำให้มีความสุขได้นั้นคือการรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เช่น การทำความดี การมีเมตตา กรุณาต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อสามารถยกระดับจิตใจได้ก็จะสามารถเข้าถึงความสุขแท้ตามความเป็นจริงได้ โดยการเข้าถึงความสุขแท้ นั้น จะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นในความคิดในอุดมการณ์ของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว เมื่อเปิดใจยอมรับข้อมูลจากหลายฝ่าย คิด วิเคราะห์ด้วยใจที่เป็นกลางก็จะได้รับความรู้ที่แท้จริง ปรัชญาหลังนวยกนิยมสายกลางมีจุดมุ่งหมายหลักที่การพัฒนาสุขภาพปัญญา กิริติ บุญเจือ (2556) กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์มีกู่” (Homo Curiosus) เนื่องจากมนุษย์มีปัญญาและมีสุขภาพปัญญา คือ มีความสุขสูงสุดด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตสุขภาพปัญญามีกู่เป็นกระบวนการขั้นแรกสุดของการพัฒนาคุณภาพปัญญา อันเป็นปัจจัยจำเป็นและพอเพียง (necessary and sufficient cause) ของการมีความสุขสูงสุดของความเป็นมนุษย์ จึงควรรู้ขั้นตอนการเกิดความรู้จนถึงขั้นมีความสุขในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

หลักคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทรรศนะของปรัชญาหลังนวยกนิยมสายกลางสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาปารมิตา เพราะมีเป้าหมายเดียวกัน แม้ว่าเป้าหมายที่วางไว้นั้นจะมีระดับความสำเร็จที่แตกต่างกันในแง่มุมมองโลกียะและโลกุตระ แต่บทสรุปสุดท้ายก็เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์

ความสุขทางโลกียะที่ได้จากการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดขึ้นจากความอยากรู้อยากฉลาดของมนุษย์นำไปสู่การสนใจในเนื้อหาความรู้ต่างๆ ที่ได้มีการคิดและตกทอดไว้นั้นจนถึงปัจจุบัน หลักปรัชญาหลังนวยกนิยมสายกลางมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการพัฒนาสุขภาพปัญญาให้สูงขึ้น โดยเฉพาะสุขภาพปัญญาที่ตนเองและการทำดีมีสุขทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม ปรัชญาเป็นวิชาที่เกิดจากการคิดของมนุษย์ เมื่อมนุษย์คิดและมีคำถามก็จะคิดต่อเพื่อหาคำตอบ ทุกการคิดในทุกเรื่องที่มนุษย์สนใจอยากรู้ต้องคิดให้ถึงระดับปรัชญา คือ คิดให้ถึงเรื่องของความเป็นจริงและสิ่งจำเป็นความจริง เพราะปรัชญาเน้นให้มองหาคำตอบทุกคำตอบที่เป็นไปได้ สมรรถภาพคิดของมนุษย์จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่สมรรถภาพของสมองเท่านั้น หากแต่มีปัจจัยอื่นที่เชื่อมโยงกับจิตด้วย

มนุษย์ทุกคนต้องการปัจจัย 4 เพื่อการดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค หากว่าผู้ใดยังไม่มีครบก็ต้องดิ้นรนแสวงหาให้ครบ เมื่อมีทุกอย่างเพียงพอแก่ความต้องการทางโลกแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการในลำดับถัดไปคือผลที่ตอบสนองทางใจ ต้องการพึงพาปัจจัยที่สูงกว่าที่พึงได้ในระดับวัตถุ เพราะ

การยึดติดในวัตถุนิยมไม่ได้ให้ความสุขแท้ตามความเป็นจริง เมื่อยังไม่พบที่สุดของความสมนุษย์จึงแสวงหาจนพบคำสอนทางศาสนา ซึ่งมีอยู่จำนวนมากและสามารถตอบสนองต่อความต้องการเหนือระดับวัตถุของจิตใจมนุษย์ได้ เนื้อหาของทุกศาสนาเชื่อว่าโลกหน้าที่มีความสืบเนื่องจากชีวิตในโลกนี้ เมื่อเชื่อว่ามีโลกหน้าก็ต้องสั่งสมความดีในโลกนี้ เพื่อให้มีโลกหน้าที่สมบูรณ์และเพียบพร้อม (กิริติ บุญเจือ, 2545ก) หลักการและแนวคิดของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจึงเน้นตอบสนองต่อความสุขทางโลกียะ

ความสุขทางโลกุตระที่ได้จากการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาปารมิตา คือ ทำให้มนุษย์เข้าใจ ลด ละความยึดมั่นถือมั่น สามารถรับรู้ทุกสิ่งได้โดยปราศจากความอยากมี อยากเป็น เห็นความผันแปรที่เกิดขึ้นในจิตของตนจากการรับรู้ด้วยความอยาก ด้วยความไม่รู้หรือวิชาที่เข้ามาบดบัง สามารถรับรู้ และเข้าใจสภาวะ ตั้งแต่เบื้องต้น ท่ามกลาง และในที่สุด จึงเกิดเป็นปัญญาญาณที่เข้าใจในภาวะปัจจุบันขณะที่เป็นโลกุตระญาณ สามารถยกระดับพัฒนาจิตให้เข้าถึงสภาวะความว่างที่ละ แยกแยะ และรับรู้ความเป็นไปในปัจจุบันขณะ คงอยู่แต่การรู้ที่เป็นความว่าง หรือความว่างของจิตเดิมแท้ เห็นความเป็นไปของธรรม เห็นธรรมชาติของทุกสิ่งตามเหตุปัจจัยที่ไม่มีการปรุงแต่ง เป็นการพัฒนาจิตวิญญาณในระดับโลกุตระเพื่อแสวงหาทางดับทุกข์ที่แท้จริง หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ยังสามารถเข้าสู่เส้นทางโพธิสัตว์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้อีกด้วย หลักการปรัชญาปารมิตาจึงเน้นตอบสนองต่อความสุขทางโลกุตระ

ในทรรศนะของผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตปรัชญาทั้งสองสอดคล้อง ส่งเสริม และเติมเต็ม ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ แนวคิดของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเน้นความสุขทางกายหรือกายภาพ ส่วนหลักการปรัชญาปารมิตาเน้นความสุขทางจิต จึงเป็นการเติมเต็มให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์

สรุปผลการวิจัย

ปรัชญาปารมิตามีเป้าหมายในการยกระดับจิตเพื่อเข้าสู่สุญญตาหรือความว่าง พระสูตรมุ่งเน้นให้ผู้บำเพ็ญปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง การละความยึดมั่นถือมั่นทำให้มีปัญญาพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล เมื่อเกิดความเข้าใจก็สามารถนำปัญญาที่เกิดขึ้นมาพัฒนาคุณภาพจิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ เมื่อจิตดีมีกำลัง ใจกายก็จะดีตามไปด้วย ทำให้ใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขด้วยปัญญา สอดคล้องกับหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่ส่งเสริมให้ใช้ปัญญาพิจารณาทุกปัญหาด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ สำหรับผู้ที่ไม่มีความเชื่อเรื่องโลกหน้า เรื่องจิต ก็สามารถใช้หลักปรัชญานี้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อพบกับความสุขแท้ ด้วยการใช้หลัก 3 กล้า และพลัง 4 ปรัชญาหลังนวยุค สายกลางจึงเป็นปรัชญาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางกายและจิต ที่ตอบสนองต่อปรัชญาปารมิตาในระดับขั้นเบื้องต้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาสันติภาพปัญญา ส่วนปรัชญาปารมิตามีเป้าหมายในระดับสูงเพื่อยกระดับจิตใจเข้าสู่สุญญตาหรือความว่าง

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาปารมิตาในทรรศนะปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง” พบว่า มีประโยชน์ต่อการนำหลักปรัชญาทั้งสองอย่างนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงควรมีการวิเคราะห์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาจิต การจัดคอร์สฝึกอบรมเรื่องระบบคิด การใช้ปัญญาอย่างมีวิจารณ์ญาณ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

เอกสารอ้างอิง

กิริติ บุญเจือ. (2545ก). *ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มต้น เริ่มรู้จักปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

_____. (2556). *ปัญหาและทางแก้เกี่ยวกับการอบรมคุณธรรมจริยธรรม รวมศีลธรรมในประเทศไทยจากมุมมองของแฮมมวล์ ฮันติงตัน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. ฉบับปรับปรุงและขยาย ความ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมบัณฑิต. (2561). *พระไตรปิฎกฉบับสากล: วิถีธรรมจากพุทธปัญญา*. พระนครศรีอยุธยา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

องค์ทะไลลามะ. (2559). *ปรัชญาปารมิตาหทัยสูตร*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง. แปลโดย/นัยนา นาควัชระ.